

AZƏRBAYCAN SİYASİ KURSUNUN FORMALAŞMASINDA HEYDƏR ƏLİYEV İRSİNİN ROLU

Rəhilə Kəşəmənli

BDU, Yeni media və kommunikasiya nazirliyi kafedrasının dosenti

Xülasə

Yeni əsrin başlanğıcı ilə əlaqədar olaraq Azərbaycan xalqına müraciətində Heydər Əliyev Azərbaycan tarixinin təhlilini vermişdir. Öz çıxışında tarixin müasir dövrə qədər olan səhifələrini açıqlamışdır. Bu müraciətində Heydər Əliyev bir çox tarixçilərə yeni elmi-tədqiqat işlərini hazırlamaq üçün yol göstərmişdir. Bu tarixi çıxış eyni zamanda uzun illər tarixin təhrif olunmuş qaranlıq səhifələrinə işıq saçmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, müraciətin diqqət çəkən anlarından biri də XX əsr Azərbaycan tarixinin qiymətləndirilməsi idi.

Açar sözlər: Heydər Əliyev, müstəqillik, suverenlik, Konstitusiyaya əktə

Tarixin bəzi tələyüklü məqamlarında, xüsusən keçid mərhələlərində bir çox insanların, bəzən isə bütün cəmiyyətin inkişaf yolunun müəyyənləşməsi, hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi üçün bir şəxsin cəydlərinə düşür. Belə zamanlarda həmin şəxsiyyətin müdrikliyi, qətiyyəti və təcrübəsindən bütöv bir xalqın, ölkənin gələcəyi asılı olur.

Heydər Əliyev öz həyat və fəaliyyəti ilə Azərbaycanın XX əsr tarixinə yazmışdır. Tariximizin bilicisi Heydər Əliyev Vətən tarixinin qəhrəmanlıq dolu səhifələrindən, zaman-zaman qarşılaşdığımız xayan-otlardan ibarət alması tez-tez xatırladığı, onun azərbaycanlılıq məfkurəsinin kökündə xalqımızın milli-mənəvi birliyinə qorunması, soykötünə bağlılıq prinsipi və zəngin mədəni irsimizin fəxrətlə təbliği dururdu. XX əsrdə iki dəfə müstəqillik qazanmış xalqımızın mübarizə tarixinə qiymət verən Heydər Əliyev ayrı-ayrı dövrlərə, hadisələrə, proseslərə aydınlıq gətirərək, gələcəkdə də həmin tarixi hadisələrin doğru-düzgün işıqlandırılması üçün zəmin yaratmışdır.

Heydər Əliyev irsində Azərbaycan tarixinin XX əsr mərhələsinin dövrələşdirilməsi məsələsi 2000-ci ildəki müraciətdən öncə də dəfələrlə dəyərləndirilmişdir. Hər il Respublika günü münasibəti ilə keçirilmiş tədbirlərdə Heydər Əliyev tarixçi – dövlət xadimi olaraq XX əsrin mürəkkəb ictimai-siyasi hadisələrinə öz münasibətini bildirmiş və elmi-nəzəri təhlilini bəyan etmişdir.

Dövlətçilik tarixinin ən parlaq mərhələsi olaraq XX əsr yüksək qiymətləndirən Heydər Əliyev bu dövrün tarixi hadisələrinin əsasında XIX əsrin milli oyanış proseslərinin durduğunu belə izah etmişdir: «XX əsrə qədəm qoyan Azərbaycan artıq bir çox sahələrdə, o cümlədən mədəniyyət, maarif və milli mətbuat sahələrində olduqca mühüm nailiyyətlər əldə etmişdir.

Bu dövrdə Azərbaycan ziyalılarının müxtəlif sahələrdə göstərdiyi fəaliyyət milli dirçəliş, milli oyanış, milli ruhun aşılanması proseslərində xidmət edirdi. « Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti tarixini dəyərləndirən Heydər Əliyev ictimai-siyasi xadimlərin xalqımız üçün, dövlətçiliyimiz üçün xidmətlərinə bö-

yük dəyər verərək demişdir: «Bu cümhuriyyətin yaradılmasında müstəsna xidmətləri olan Məmməd Əmin Rəsulzadə, Əlimardan bəy Topçubaşov, Fətəli xan Xoyski, Həsən bəy Ağayev, Nəsim bəy Usubbəyov, Mehdi bəy Hacınski, Məmməd Yusif Cəfərov, Xudadad bəy Rəfiyev, Əkbər ağa Şeyxülislamov, Teymur bəy Məkinski, Səməd bəy Mehmandarov, Əli ağa Şixlinski, Sultan Məcid Qənizadə, Xəlil bəy Xasmməmmədov, Əhməd bəy Pəpinov, Şafə bəy Rüstəmbəyov kimi görkəmli ictimai xadimlərin xatirəsini qədrbilən Azərbaycan xalqı bu gün də böyük ehtiram hissi ilə yad edir. »

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurulması zamanı Milli Şuranın elan etdiyi «İstiqlal bəyannaməsi» dövlətin gələcək siyasətinin əsas prinsiplərini bütün dünyaya bəyan etməsi Heydər Əliyevin çıxışında xüsusi vurğulanmışdır: «Azərbaycan Milli Şurasının qəbul etdiyi tarixi bəyannamə yeni yaranmış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin daxili və xarici siyasətinin başlıca prinsiplərini bütün dünyaya bildirdi. Bəyannamədə elan edilmiş prinsiplər – Azərbaycan xalqının öz müqəddəratını müəyyən etmək, insanların hüquq bərabərliyinə hörmət, bütün xarici dövlətlərə, habelə qonşu xalqlara dinclik və əmin-amanlıq şəraitində yaşamaq, bir-birinin suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmətə yanaşmaq prinsipləri Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin beynəlxalq nüfuzunu artırdı.

Göründüyü kimi, Heydər Əliyev Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurulmasına münbit zəminin yaranmasını XIX əsrin ictimai-siyasi proseslərindən qaynaqlandığını göstərir və qeyd etmək lazımdır ki, bu yanaşma zamanın süzgəcindən keçmiş yeni bir yanaşma idi. Çünki uzun illər boyu XIX-XX əsrlərin tarixi proseslərinin təhlili başqa tərəflərə yönləndirilmişdir. Sovet tarixşünaslığında müraciət edən zaman görürük ki, XX əsrin tarixi hadisələri 1917-ci ildə Rusiyada baş vermiş fevral inqilabına əsasən bütün ictimai-siyasi hadisələr təhrif edilir, hətta milli azadlıq mübarizəsi haqqında ümumiyyətlə danışılmaz. Azərbaycan ikinci dəfə müstəqillik əldə etdikdən sonra tarix elmində münasibət dəyişsə də yəne də tarixi hadisələrə, münasibət birmənalı deyildi.

Ulu Öndər qürur dolu tarixin çoxdan haqqı olan dayarı verdi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti qısa müddət ərzində həyata keçirdiyi ciddi tədbirlər sayəsində bütün dövlətçilik atributları öz parlament, hökumət, ordu, müstəqil, suveren bir dövlətə çevrildi. O, bütün dövlətçilik göstəricilərinə və prinsiplərinə görə Şərqdə ilk demokratik respublika idi. »

Azərbaycan xalqı və onun milli azadlıq mübarizəsinin önündə gedən ictimai xadimlər, ziyalılar, görkəmli şəxsiyyətlər dövrün siyasi proseslərindən yararlanaraq, böyük müstəqillik arzusunun həyata keçiridi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti tariximizin ən şanlı səhifəsidir.

Heydər Əliyev Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti tarixinə olan köhnə konyukturcu, 7 təhrifçi yanaşmalara son qoyaraq, ən qaranlıq və ziddiyyətli məsələlərə olan qərəzli münasibətlərə aydınlıq gətirdi. Heydər Əliyevin AXC-nin beynəlxalq nüfuzu məsələlərinə münasibəti tarixçilər üçün elmi istiqamət oldu. Müstəqilliyimizin bərpasından sonra tarix elmində baş vermiş ideallaşdırma da Heydər

Əliyevi narahat edirdi. Bu cəhətdən Heydər Əliyev tarix elmində baş qaldırmış populist meyillərinin aradan qaldırılması üçün tədqiqatçıları yeni elmi konsepsiya ilə silahlandırdı.

Göründüyü kimi, Heydər Əliyev Azərbaycanın müstəqilliyindən məhrum edilməsi prosesini elmi-nəzəri təhlil etmişdir.

XX əsrdə Azərbaycan tarixinin ən böyük mərhələsi 1922-1991-ci illəri əhatə edən "sovet dövrü"dür. XX əsrin 90-cı illərində bəzi tarixçilərin təhriflərinə məruz qalmış bu dövrün iqtisadi və intellektual potensialı dənizlərdir. Heydər Əliyev özü bu tarixi dövrün öndə gedən lideri olaraq Azərbaycanın iqtisadi, mədəni, elmi potensialının yüksəlməsi uğrunda, milli-mənəvi dəyərlərinin qorunub saxlanması namına əvəzsiz işlər görmüşdür. 70 illik sovet dövrünün tutarlı faktlarla dəyərləndirən Heydər Əliyev ən vacib məqamları təhlil edərək tarixçilərə elmi-nəzəri istiqamət verdi. 20-30-cu illərin quruculuq işləri, 1937-ci ilin repressiyaları, İkinci Dünya müharibəsinin ağır illəri, 60-cı illərin məfii meylləri, bu meyllərin 70-80-ci illərdə böyük zərərmlər hesabına aradan qaldırılması və Azərbaycanın ümumittifaq miqyasında birinciləri sırasına yüksəlməsi, bu kimi digər tələyüklü tarixi hadisələr XX əsrdə baş vermiş Azərbaycan tarixinin ən ümdə ictimai-siyasi prosesləridir.

Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərliyinin birinci dövründə həyata keçirdiyi bütün bu əzəmətli quruculuq işlərinin çox böyük tarixi əhəmiyyəti bundan ibarət idi ki, xalqımızda milli qürur, milli mənlilik şüuru oyandı, azadlıq, müstəqillik duyğuları baş qaldırdı. Tarix elmlər doktoru, professor Yaqub Mahmudov "Azərbaycan: qısa dövlətçilik tarixi" əsərində bu haqda yazır: "Heydər Əliyev hələ o zaman müstəqil qurduğumuz bu günləri görürdü, doğma Vətəni bu günlər üçün hazırlıydı. Böyük dənə sahibi yeni Azərbaycanı-bugünkü Azərbaycanı hələ o vaxtdan qurmağa başlamışdı"

Sovet rejiminin bütün xüsusiyyətlərindən bələd olan və zəngin idarəçilik rütbəsi qazanmış Heydər Əliyev Azərbaycanı dənmiş olduğu ağır vəziyyətdən qurtarmaq üçün qəti addımlar atmağa başladı. O, ölkənin uzunmüddətli, dinamik və hərtərəfli inkişafını təmin edən kompleks inkişaf proqramları hazırlayıb, dərhal onların icrasına başladı.

Azərbaycanı özü-özünü təmin edə bilən, müstəqil yaşamağa qadir olan və elmi-texniki cəhətdən yüksək tərəqli etmiş bir ölkəyə çevirmək onun planlarının başında gəlirdi. Ulu öndər ən kəskin geosiyasi ziddiyyətlərin mövcud olduğu bir şəraitdə Azərbaycan dövlətçiliyini xilas etdi və ölkəni parçalanmaq təhlükəsindən qurtardı. Heydər Əliyev müharibə məsələsində düzgün mövqə tutaraq, uzaqgörən siyasətçi kimi mövcud vəziyyəti ələ aldı.

Xarici siyasətdə müstəqil Azərbaycanın mövqeyini uğurlu addımlarıyla bildirdi. Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə nüfuzu və şöhrəti durmadan artdı. Xarici siyasətdə Heydər Əliyevin ən böyük uğuru Azərbaycanı türk dünyasından təcrid olunmuş vəziyyətdən çıxartması oldu. Tarixi dövrlərdə, ənənəvi düşmənlərimizin həmişə Azərbaycanın əleyhinə istifadə etdikləri «erməni kartı» na qarşı neft strategiyasını irəli sürdü. "Əsrin müqaviləsi", Bakı-Tiflis-Ceyhan əsas neft

ixracı kəməri, həmçinin Bakı-Ərzurum qaz kəməri regionda ictimai-siyasi prosesləri Azərbaycanın xeyrinə yönəldirdi. Heydər Əliyev İpək Yolumun dirçəldilməsi strategiyası ilə də Azərbaycanı iqtisadi blokadadan çıxarmaq üçün məharətlə istifadə etdi. "Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasını xarici ölkələrlə ənənəvi əlaqələrini kəsən qüvvələrə qarşı Şərq-Qərb dəhlizi açdı."

Azərbaycanın dövlətçilik ənənələri çox zəngin və qədim tarixə malikdir. Azərbaycanda milli-mənəvi birlik namına, dövlətçilik namına, 60 milyonluq böyük bir xalqın varlığı namına Heydər Əliyev dənli və xarici düşmənlərə qalib gəldi. Azərbaycan xalqı üçün XX əsr çox çətin ictimai-siyasi hadisələrlə tarixə çevrildi. Heydər Əliyev öz varlığı ilə, fədakar, təəssübək əməlləriylə bu tarixi yazdı. XX əsrin 70-ci illərindən xalqımız yalnız inkişaf apararı Heydər Əliyev 90-cı illərin keçid dövründə də xalqımızı bədrəməyə qoymadı, müdrik siyasəti ilə Azərbaycanı beynəlxalq aləmdə sayılan dövlətlərdən etdi.

Dünya ölkələri, beynəlxalq təşkilatlar Azərbaycanı müstəqil hüquqi dövlət olaraq tanıdı. Bu gün Qafqaz regionunda lider dövlət olaraq Azərbaycan öz sözünü qətiyyətlə deyir. Azərbaycanın Avropa Şurasına qəbul edilməsi, bu ölkədə insan haqlarının qorunması, demokratiyanın möhkəmlənməsi, daim inkişafda olması Bütün bu uğurlar Heydər Əliyevin üstün zəkasının, uzaqgörən siyasətinin nəticəsidir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 80 illik yubileyinə həsr olunmuş təntənəli mərasimində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi // Respublika sarayı, 27 may 1998-ci il // Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. 15-ci kitab. Çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, müraciətlər, fərmanlar / Bakı, Azərneşr, 2005, səh. 389.
2. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin yeni 2001-ci il, yeni əsr və üçüncü minillik münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciəti // Bakı şəhəri, 29 dekabr 2000-ci il // Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. 31-ci kitab. Çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, müraciətlər, fərmanlar / Bakı, Azərneşr, 2010, səh. 283.
3. Bayramov Qurban. Heydər Əliyev və Azərbaycan tarix elmi/elmi red: İ. Hüseynova; rəy: A. Məmmədov, İ. Zeynalov. -Bakı: Təhsil, 2004. -264 səh.
4. Mahmudov Yaqub. Azərbaycan: qısa dövlətçilik tarixi. Bakı, 2005. 140 səh.
5. Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu. // Yeni Azərbaycan Partiyası. «Azərbaycan», Bakı, 2003. 638 səh.
6. Mahmudov Yaqub. Azərbaycan tarixində Heydər Əliyev şəxsiyyəti. Bakı, «Təhsil». 2002. 328 səh.

Rakhila Kasamanli

**In the formation of the political course of Azerbaijan
The role of Heydar Aliyev's legacy**

Summary

Appealing to Azerbaijan people in the connection of the new century and the third millennium Heydar Aliyev gave the phased analysis of the Azerbaijan history. In his speech Heydar Aliyev analysed every page of the Azerbaijan history beginning from the aincient times till the last decade of the XX century. That speech was the historical appeal showing the way to investigations of many scientists-historians. In that historical speech bringing to the end the falsifications and forging that the Azerbaijan history was subjected to for long years Heydar Aliyev threw light to many dark points of the history.

Key words: Heydar Aliyev, independence, sovereignty, Constitution Act

Рахила Кесеменли

**В формировании политического курса Азербайджана.
Роль наследия Гейдара Алиера**

Резюме

С наступлением нового века в своём обращении к азербай-джанскому народу Гейдар Алиев дал анализ истории Азербайджана. В своём выступлении Гейдар Алиев проанализировал каждую страницу от древних времён до последнего десятилетия XX века. Это обращение стало историческим выступлением, которое дало направление в научных исследованиях многих историков. Это историческое выступление положило конец фальсификации, кото-рой подвергалась история Азербайджана на протяжении многих лет и пролило свет на многие тёмные моменты. Таким образом, один из важных моментов, этого обращения – оценка событияи ис-тории Азербайджана XX века.

Ключевые слова: Гейдар Алиев, независимость, суверени-тет, Конститу-ционный акт